

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך ל, תשלי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מחיי המלים

לזכר רע, י"ד אברמסקי נ"ע

רא. תזכיר

אפשר מאוד, שהמלה המחודשת תזכיר נולדה בימי 'מלחמת השפות' בארץ. בכל אופן פומבי רב עשה לה תלמיד הגימנסיה 'הרצליה', משה שרתוק (הוא שרת) בתזכירו, המועתק להלן פכתבו וכלשונו.

'האחדות, שבועון לעניני הפועלים והמוני-העם בארץ ישראל, יוצא לאור על ידי מפלגת הפועלים העברים הסוציאלי-דימוקרטים בארץ ישראל (פועלי ציון)' מפרסם בגיליון 37 מ' בתמוז תרע"ג, 'תזכיר על העברית בטכניקום (שנשלח למועצת חברי הנהלת הטכניקום בחיפה, שהיתה בב' לחדש יולי ש"ז בברלין)':

ירושלם, י"ז סיון תרע"ג

לקורטוריום של המכון היהודי להפצת השכלה טכנית בא"י בברלין.

אדונים מאד נכבדים!

אנחנו תלמידי הכתות העליונות של בתי הספר התיכונים בא"י מתכבדים

להציע לפניכם את תזכירנו זה:

1. על 'מלחמת השפות' ראה, בין השאר, ב'לקט תעודות לתולדות ועד

הלשון... 'עמ' 104-115, וכן בחוברתי 'שמונים שנה' עמ' לז-לט.

יום פתיחת הטכניקום בחיפה קרוב לבוא, וחניכי בתי הספר התיכוניים בארץ ישראל מצפים בתקווה לקראת אותו המאורע שגדול יהיה ערכו בהתפתחות היהדות הארץ-ישראלית, כי עתיד הוא הטכניקום להיות גלת הכתרת של בית הספר העברי בא"י אשר הרבה אנשים בעלי לב ורוח עמלו בבנינו במיטב כחותיהם הרוחניים והחמריים במשך שנים רבות.

בזמן שהתחילה חברת "העזרה" להתעסק ביסוד בתי הספר שלה הלכה והשתרשה ההכרה שבתי הספר העבריים בא"י יפרחו ויביאו פרי, רק להיות השפה העברית שפת הלימודים. ואמנם על בסיס זה התפתח בית הספר בא"י, הנותן להורים העברים את האפשרות לחנך את בניהם חנוך עברי שלם, החל מימי ילדותם — בגן הילדים — ועד גמר חק למוד של בית ספר בינוני.

ואנחנו, שנתחנכנו על פי שטה זו, שקבלנו את חנוכנו בשפה העברית, דאגנו תמיד ליום יבוא, שבו יהיה מכרחים להפסיק את מהלך למודנו בחפצנו להשלימו בבית ספר גבוה זר בחו"ל. והבשורה שבקרוב יתנוסס בחיפה בית הטכניקום העברי שבו יוכל הצעיר הארץ-ישראלי להמשיך את השכלתו — פורה את ענן דאגתנו זו מעלינו.

ואולם בזמן האחרון שוב העיבו ענני דאגה את שמי תקוותינו: שמועה בלתי פוסקת עוברת בארץ, כי בין חברי הקורטוריום הנכבדים נגלו חלוקי דעות על אדות שפת הלמוד שתקבע בטכניקום, עברית או גרמנית. ומובן הדבר, כי השמועה הזאת הסבה לנו רב דאגה. על ידי זה הלא יושמו לאל כל תקוותינו. סכנת הקרע בסוף מהלך חנוכנו עומדת שוב לפנינו; וזה יכאיב לנו עוד יותר שדוקא בית ספר יהודי בארץ ישראל יביא לנו את המכשלה הזאת. יתר על כן, אם בטכניקום תשלט שפה זרה ישפיע זה לרעה על כל בתי הספר בארץ. בית הספר הגבוה יהיה הנותן-טעם לכל יתר בתי הספר הבינוניים והנמוכים: כל בתי הספר מכרחים יהיו להתחשב עם עתידות תלמידיהם ולהתאים את תכנית למודיהם לזו של בית הספר הגבוה. שנוי כזה יערער את אותו הפרינציפ הבריא של שפת הלמוד העברית, אשר כל מיסדי השטה הזאת ומנהלי חברת "עזרה" בכלל הכירו באמתתה

המחלטת, על ידי זה יהיה הטכניקום למפגע ולמכשול לבנין החנוך העברי בארץ ישראל, ותקות מיסדיו להביא ברכה לארץ — תשאר מעל. ולנו, העתידים להיות תלמידי הטכניקום הראשונים והמחכים בקצר רוח לקראת יום הפתחו, חשובה שאלה זו ביחד; לכן חושבים אנו לנכון להביע לכפ בזה, אדונים מאד נכבדים, גלוי דעתנו, ומבקשים אנו מכם לשים לב לתזכירנו זה ולזכרו ביום ההכרעה.

בכבוד רב

בשם תלמידי המחלקת העליונות של בית המדרש
למורים בירושלם, הגמנסיה "הרצליה" ביפו, בית הספר
למסחר בירושלם,
על החתום משה שרתוק

המלה 'תזכיר' איננה נזכרת במילונו של בן-יהודה, לא במקומה ולא בהסתעפויות השורש 'זכר'. מקבילתה של המלה בערבית היא מִזְכָּרָה על פי השורש ד'כ'ר המקביל ל'זכר'.

רב. ת א ר יך

להלן קטע ממכתב מירושלים, שתאריכו י"ח במרחשון תרנ"ט. חתום על המכתב 'מן המודיעים' (הוא דוד ילין). מכתבי ילין מירושלים נתפרסמו ב'המליץ' בשנים תרנ"ו-תרס"ד. מכתבים אלה ההדיר בנימין ריבלין ב'כתבי דוד ילין' פרך ראשון, הוצאת ראובן מס, ירושלים, תשל"ב. הקטע (בעמ' 297) מספר על ביקור קיסר אוסטריה-הונגריה, פראַנץ יוזף הראשון, בארץ. המהדיר מילא את הפתיב.

בבית פקידות הפוסטה האוסטרית והטורקית יושבים זה ימים אחדים פועלים רבים לחתום את רכבות "כרטיסי המחזות" (המהדיר מפרש: גלויות)

בחותרם הפוסטה הנושא עליו תאריך יום חנוכה "כנסיית הגואל". לתכלית זו הוכנו חותמות אחדים להיותם בידי כל אחד מהפועלים.

המלה תאריך שאולה מערבית (תאריח') והיא מצויה בספרות העברית של ימי הביניים. בערבית משמעה רחב יותר, וכולל גם היסטוריה בכלל. בעברית של ימינו מכוונת המלה למושג שסופרי הדור הקודם (אחד-העם, פרישמן, ביאליק, סוקולוב ואחרים), מאין להם מלה עברית, השתמשו במלה הלועזית 'דאטום'. בדין מציין א' אבן-שושן במילונו את שימוש ימינו במלה 'תאריך' כחידוש לשון.

רג. ס מ י ך

בסיפור 'שלטון הרומאים ביהודה וחרבן ירושלים' ליוסף סלנדור, פרק שביעי, שנתפרסם ב'הצבי' מכ"ט טבת תרמ"ח, בתיאור 'ים המות', נאמר:

בגלל סמיכות מימיו לא יטבע בהם אדם.

ובהערה למלה סמיכות:

בתלמוד ס מ י ך גוף שחלקיו קרובים מאד זה לזה, והנגד קליש. יש מרק סמיך ויש מרק קליש.

במילון בן-יהודה הובא הערך סמיך בסימן של מלה תלמודית, אבל הדוגמה לשימוש בתלמוד היא מתוך משפט פתוב פולו ארמית.

במילון אבן שושן צוינה המלה סמיך בתור חידוש לשון של ימינו.

רד. קייטנים

באידיליה 'יובל העגלונים' לדויד שמעונוביץ-שמעוני,
שנתפרסמה לראשונה בתרפ"ב, נאמר:

אף גם נתפרסם בזמנו זה בונה רחוב הקיטנים,
כמה מאמרים נלהבים הודיעו את טיבו בעולם,
ב'רחון' 'התחנה' גם הדפיס תולדותיו בלחית תמונתו,
קראו לו בונה העתיד, מגלה הסגנון העברי,
אולם הוא דרך פכוכב ונעלם כמזר לפתאום,
תהלת בניניו גם היא נדפה חיש מהר בעשן.
חלק הג השטוח התחיל דולף בגשמים,
חדר הטחב לכתלים והיתה סגנת מפלת.
היה כמעט בכל רע האדרכל בכבודו ובעצמו,
בערה עליו כאש חמתם של בעלי הבתים,
כלם חדשים מקרוב זה באו לשפן בתצרות,
צורר הכסף בכיסם וחבת ציון בלבכם,
באו להנות מחמדת האויר אשר בתצרות,
(לכן יקראו קיטנים ורחובכם רחוב הקיטנים) ...

החידושים קיט, קייטן, קייטנה מיוסדים על השורש הארמי
קיט, המקביל לקיץ בערבית.